

NEHÁNY SZÓ EGYHÁZALKOTMÁNYUNK REFORMJÁNAK SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL S A REFORM ELŐKÉSZÍTŐ NAGY- BIZOTTSÁG TEENDŐIRŐL.

Azt hittem, hogy E. K. Tanácsunk az 1921. évi főtanácsi gyűlés határozatának megfelelőleg jelen év elején végre össze fogja hívni azt a nagy bizottságot, amely egyházi ügyeinknek ankétszerű megtárgyalása végett még 1919. tavaszán alakítottatott. Úgy látom azonban, hogy a várt ankét ezúttal sem tartatik meg s az évről évre halasztott egyházalkotmányrevízió kellő előkészítés hiányában az idén sem fog főtanácsi tárgyalásra kerülni. Távól áll tőlem a szándék emiatt váddal állani elő. Vannak dolgok, amiket sokáig kell érlelni, hogy aztán végül jól lehessen őket elintézni. Ilyen lassan érő ügy egyházalkotmányunknak revíziója is. Dr. Tóth György az Unitárius Közlöny 1919. évi 2—3 számában, majd pedig „Az Unitárius Egyház Szervezete“ c. könyvében (1921.) részletesen ismertette az E. K. T.-hoz szabályszerűen benyújtott alkotmányrevíziós javaslatokat. Gondosan átvizsgálván e javaslatokat, arra a meggyőződésre jutottam, hogy egyházalkotmányunk revíziójának ügye ezidő szerint főtanácsilag még nem tárgyalható. E meggyőződésemet két ok igazolja. Egyik az, hogy az összes benyújtott javaslatok mind csak egyes részletmódosításokra vonatkoznak anélkül, hogy e divergens irányú részletjavaslatoknak megfelelő egész alkotmánytervezet — amely épen a részletjavaslatoknak természete miatt más kell, hogy legyen a jelenleg érvényben levő Egyházi Törvénynél — bárki részéről elkészítettetett volna; már pedig olyan törvényjavaslat nem kerülhet főtanácsi tárgyalásra, amelynek részletei ellenmondásban állanak a törvény egészével. Másik ok az, hogy a jelenleg érvényben levő „Egyházi Törvény a magyar unitárius egyház hatóságának és a tisztviselői állásoknak szervezetéről“ olyan kardinális ellenmondásokat és következetlenségeket rejt magában, amelyek miatt előleges elvi megállapodás és döntés nélkül lehetetlen további revíziókkal komolyan foglalkozni.

Igazán szerettem volna, ha alábbi fejtegetéseimet az e tárgyú megbeszélgetésre hivatott ankéton terjeszthettem volna elé. Minthogy azonban ez ankét erről az évről is alighanem elmarad, szükségesnek látom vonatkozó tanulmányaim eredményét e helyen nyilvánosságra hozni, mert azt hiszem, hogy fejtegetéseim során sikerülni fog néhány olyan elvi kérdést tisztáznom, amelyek eddig legnagyobb akadályai voltak egy mindenre kiterjedő, egységes és következetes alkotmánytervezet elkészülésének, illetőleg annak, hogy a régóta várt revízió-ankét összehívható legyen.

Kezdjük mindjárt a legfontosabb dologgal. Egyházi Törvényünk¹ 2. §-a meghatározza autonomiánkat E meghatározás semmiképen sem mondható szabatosnak. Nem a stiláris megfogalmazást kifogásolom én benne, hanem a szűkkörü és hiányos tartalmat. Amikor tudjuk, hogy az Erdélyi Római Katolikus Püspökségének más, az Erdélyi Református Egyházkerületnek és az Ágostai Hitvallású Evangelikus (szász és magyar) Egyháznak megint egészen más alapelvű autonómiaja van, a Gör. Keleti és Gör. Katolikus egyházi autonomiákról ezuttal nem is szólva, — akkor valóban elégtelennek tartom csupán csak annyit mondani, hogy „a magyar unitárius egyház az országos törvények korlátai között saját alkotmányos hatáskörében önmaga által alkotott egyházi törvények és rendszabályok szerint igazgatja és kormányozza magát.“ Ha pusztán elméleti akribiáról volna itt szó, e kifogásom bizvást figyelmen kívül maradhatna, mert szöveghasogató doktrinerkedésre a mai gondterhes időkben semmi szükség nincsen. Ámde a valóság egészen mást mutat, és pedig azt, hogy autonomiánk fentti törvénytövegeinek megfogalmazásánál kizárólag csak az államalkotmánnyal szemben való relatív függetlenségünk kidomborításának szándéka lebegett szem előtt, egyéb semmi sem. Ennyi pedig alaptörvény részére lényegben hiányos és tartalomban kevés. Lényegben hiányos azért, mert egy alaptörvényben a viszony megjelölésénél előbb való a cél, és eszközök megjelölése. Először azt kell megállapítani, hogy mi az egyház létezésének célja és melyek e cél elérése e rendelkezésre álló eszközök csak után lehet arra rátérni, hogy a cél és az eszközök milyen viszonyban állanak az államalkotmánnyal. Ha az állam a nemzetnek, mint jogi alanynak, személyes élete, akkor az államban levő egyházak a nemzetet alkotó társadalmi csoportok etikai tartalmának megnyilatkozásai. Az állam collectiv, az egyház individuális fogalom, mely a collectívumban mint annak szerves alkotórésze benne foglaltatik. Az állam egyházak nélkül ép oly kevésbé volna életképes, mint megfordítva: egyház állam (illetve állami funkciók) nélkül. Egyik sem végezheti el a másik dolgát.² A modern egyházi törvényalkotásnak éppen az az egyik legnehezebb feladata, hogy az egyháznak, mint autonóm szervezetnek, munkáját szükségszerű érvényesség alakjában illesse bele a mindenkori államéletbe. Az állam szempontjából az teljesen mindegy, hogy hány egyház munkálja az illető államban megszemélyesülő társadalmi boldogságot, csak mindenik becsületesen munkálja azt; viszont azonban az egyházak szempontjából éppen abban látszik meg a legelevenebb életrevalóság, hogyha az egyházi munka minél intenzívebben és minél eredményesebben tud hozzájárulni az állami jogrend által garantált közboldogsághoz. A hitelveket itt egészen külön kell választani az egyházszervezettől. Mert bár igaz, hogy a hitelvek szabják meg az egyházalkotmány jellemét, mindazonáltal

¹ Az alábbiakban ez elnevezéssel mindíg az 1905-ben kinvontatott „Egyházi Törvény a magyar unitárius egyház hatóságainak és a tiszviselői állásoknak szervezeteről“ című és az E. K. T. kiadásában megjelent törvénytövegre hivatkozom.

² Nem tartom fölöslegesnek hangsúlyozni, hogy az állam fogalmát én az államalkotmány, nem pedig pártpolitikai szempontból vettem figyelembe.

kétségtelen az is, hogy az egyházszervezetnek ugyan a hitelvek értelmében való, de különben teljesen független és öncélú létezése kell, hogy legyen. Ha az egyház, mint szervezet nem volna az államéletnek egyik szükségszerű természetes megnyilatkozása, akkor létjogosultságát kellene kétségbe vonnunk. Nem fölösleges tehát azt kívánni, hogy az Egyházi Törvény szabatosan határozza meg az egyház célját és eszközeit. Nem vélek tévedni, amikor azt hiszem, hogy sok egyházközségünk szétomlásának, a papi és tanítói (tanári) munka nagyon kis eredményének s a napjainkban mind ijesztőbb arányokban mutatkozó egyháztalanodásnak legfőbb oka az, hogy sem a pap sem a tanító, sem pedig maga az egyháztársadalom nem tudja, hogy tulajdonképpen mire is való az egyház, mint szervezet.

Aztán meg tartalomban is kevés e meghatározás, mert befelé az egyházi munkára vonatkozólag semmi útmutatást nem tartalmaz. E pontnál álljunk meg egy kissé. Mit jelent ma az olyan sokszor hangoztatott egyházi munka? A legkiválóbb kül és belföldi teológusok fejtegetése szerint mind papi munkát. Jelenti a templomi és templonon kívüli istentiszteletet, jelenti a vallásos érzületet tápláló egyesületi munkát. Ujabbban — különösen a papképzés reformjával kapcsolatosan — sokat emlegették a papok társadalmi tevékenységét főleg gazdasági-, ipari és hitelszövetkezetek körében. Mindebből azt lehet kivenni, hogy az egyházi munka a pap munkája („hivatalos kötelessége”) lett, amiből egy kis rész jut ugyan a kántornak is, azonban mindenki más csak „közönség” vagy legjobb esetben „egyházi tiszteletbeli munkás” (presbiter, képviselő, stb.) A világi elem ilyen körülmények között majdnem egészen kiszorult az egyházi tényleges munkából: legfőleg csak akkor fordulnak hozzá, ha áldozatkészségére van szükség. Ennek a ferde és alapjában téves helyzetnek az lett a logikus következménye, hogy sok helyen nyílt vagy leplezett ellenséges viszony fejlődött ki a pap és a hívek, illetőleg az egyházi önkormányzat szervei és a hívek között.

E sajnálatos tényt ma már nem lehet észre nem vennünk. S ha komolyan hiszünk egyházunknak hivatás-szerű rendeltetésében, akkor legjobb tehetségünk szerint rajta kell lennünk, hogy a belső organikus összhang megteremtődjék. Ennek pedig egyetlen módja: határozottan és világosan kitűzni egyházunk célját, megjelölni e célt munkáló összes eszközöket és útba indítani a munkát. Csak ha mindenki tudni fogja, hogy minő természetes társadalmi és állami hivatást végez az egyház mint szervezet, valamint másfelől ha világossá válik az is, hogy azon kötelezettségekért, amelyeket az egyházszervezet a hívő társadalomra ró, mit nyújt az egyház ellenszolgáltatásul, — csak akkor fog igazán megkezdődni a társadalom boldogítását elősegítő egyházi köztevékenység. Sajnálám, ha e megállapításból valaki azt a következtetést vonná le, hogy tehát eddigelé céltalanul élt egyházunk. Ez ellen történeti multunk a legerőteljesebb tiltakozás. Én itt kizárólag egyházalkotmányunk revíziójával kapcsolatban értekezem és semmi sem áll tőlem távolabb, mint tárgyam legszűkebb határain túllépve bírálni egyházi életünket.¹

¹ Noha mindez hasonló mértékben áll az összes keresztény egyházakról, jelen tanulmány nem kíván más felekezetű egyházalkotmányok ügyeivel foglalkozni.

A fentiekben meglévén állapítva Egyházi Törvényünknek egyik legkardinálisabb hiánya s az ezen hiányból folyó nagyobb hátrányok, térjünk rá magára az alkotmányra.

Tudjuk, hogy az Erdélyi Római Katolikus Püspökmegyének kettős alkotmánya van: a hitcikkék és a liturgia, a papi intézmény, a közfegyelem, az egyházmegyének hierarchikus és közigazgatási szervezete a püspöknek monarchikus hatalom és jogkörében áll; míg az egyházmegye vagyoni, iskola- és nevelésügye, valamint a kegyúri jog és az egyházmegyei külképviselet a Status-, illetőleg Igazgatótanács hatáskörébe tartozik. E hatalom és jog megoszlás a reformáció hatására állott elő, amikor is a Jézus korabeli első keresztény állapotoknak megfelelőleg a lelkiek gondozása nagyrésztben a klérusnak, a világi (vagyoni, iskolai, stb.) ügyek pedig a világiakkal közös testületnek jogkörébe ment át. Az Erdélyi Református és Ágostai Egyházak presbiteriális zsinati alkotmányúak, ami azt jelenti, hogy a hívek Isten országának mindannyian elhívott és jogosított tagjai és részei; itt sem papi rendnek, sem papi uralomnak nincs helye és értelme; nem a klérust, hanem a gyülekezetet illeti minden jog és hatalom. Minden jognak forrása pedig az egyházközség, minden felsőbb hatóság ettől veszi a felhatalmazást.

Milyen a mi unitárius egyházalkotmányunk?

Bizonyos vonatkozásaiban tiszta presbiteri rendszerűnek látszik. Így például az egyházközségek anyagilag annyira saját vagyonúak, hogy az egyházközségek vagyonával a presbiterium és az egyházközségi közgyűlés akarata és beleegyezése nélkül sem az Egyház Képviselő Tanács, sem az Egyházi Főtanács nem rendelkezhet. Mindazonáltal csak látszatra autonom az egyházközség, mert sem papját és kántorát nem saját maga fizeti (legfőlegben részben), sem pedig költségvetését köri és E. K. Tanácsi jóváhagyás nélkül nem veheti üzembe. A jóváhagyás az egyházközségen kívüli testületeknek souverain joga, amely testületek közül az egyikben, t. i. a köri közgyűlésen az egyházközség ugyan még személyében képviseltetik; a másikban, t. i. az egyházi főtanácsban azonban már csak az egyházkör közvetett képviselője által vehet részt; az E. K. Tanácsban azonban sem közvetlenül, sem közvetve egyetlen egyházközség sincsen képviselve.

Bizonyos vonatkozásában zsinat presbiteri, ami az egyházszervezetnek egyházközség — egyházkör — E. K. T. — egyházi Főtanács fokozatos és kapcsolatos szerkezetében nyer kifejezést. Azonban lényegszerint ez a látszólagos zsinat-presbiteri rendszer is merő fikció, mert a képviselőket nem azok választják, akiket a megválasztott képviselni tartozik, hanem a köri közgyűlés is, meg a főtanács is saját magát egészíti ki; az E. K. Tanács pedig a saját maga által kiegészült főtanács kebeléből választatik. Mindenekfölött pedig sem a köri, sem a főtanácsi képviselők nem tartoznak senkinek (saját lelkiismeretükön kívül) e minőségükben való ténykedésükért felelősséggel, holott a képviseleti rendszernek természetes folyománya volna ez. A zsinat-presbiteri rendszeren a legnagyobb csorba az E. K. T. szervezetében ejtődött. A szakszerűség elvénél fogva a plenum mellé szakbizottságok vannak megalakítva, — ami elvileg csakugyan a legteljesebb demokráciát jelentené. T. i. nem autokratikusan 5—10 perces tárgyalás dönt az ügyek fölött, hanem a plenum az ügyek mellé csatolt szakvélemények alapján, tehát szakszerű garancia meg-

hallgatása után határoz. Ezt jelenti az Egyházi Törvény 234. §-ának következő kifejezése: „Az E. K. T. mellett az ügyek szakszerű megvizsgálására és véleményadásra állandó bizottságok állanak.” Ebből a törvénytörvényből csak egyetlen egy szó hiányzik ahhoz, hogy a zsinat-presbiteri alapelvnek megfelelő korrekciót szöveg lehessen. E szó: „minden (ügy)”. A helyzet jelenleg az, hogy mivel az idézett §-ból ez az egy szó kimaradt („und es gibt nich s selbstverständliches!!“), az elnök a 246 § 5 a) pontjának nagyon is subjectív magyarázatával csak a tejszése szerinti ügyeket véleményezteteti. Így aztán megtörtént, hogy az elmúlt pár év alatt sok elvi állásfoglalást megkívánó ügy nem véleményeztetett. Ezt szintén nem a rekriminálás kedvéért említtem fel, hanem annak illusztrálására, hogy mennyire illuzóriussá vált a zsinat-presbiteri alapelv az E. K. T. szervezetében az Egyházi Törvények hiányos megszüvegezése folytán.

Bizonyos vonatkozásaiban pedig teljesen autokratikus és episcopalis. Így különösen a püspök jogkörét illető részben (E. T. 246. §.). A Keresztény Magvető 1922. évi 1. számában közölt „A magyar unitárius egyházalkotmánya az államhatalommal való viszonyában” című történeti tanulmányomban kimutattam, hogy a püspöki reprezentáció nálunk a XVI. és XVII. században a legökéletesebb képviseleti demokratikus rendszeren alapult. A püspök személyében képviselte ugyan az egyházat, azonban saját személyét évenkénti választásnak volt köteles alávetni. 1727-ben a homoródalmási zsinat eltörölte az évenkénti kibúcsúzás kötelezettségét, az 1787-ki dicső-szentmártoni zsinat pedig megszüntette az évenkénti lemondást és választást. Ezóta életfogytiglani püspök választatik. Ezzel a zsinat-presbiteri egyházforma monarchikus célzatu, valóságban azonban arisztokratikus köztársasági korlátozást szenvedett, mivel a további monarchikus tendenciákat a főtanácsnak felelősségrevonási joga s a főgondnokokkal való hatalommegosztás lényegesen letompította. E korlátozást azonban a gyakorlatban nem szokás szószerint venni. A püspök nálunk az utólagos jóváhagyás reményében elnökileg majdnem mindent elintézhet. Aztán másfelől ott van az E. K. T., amelynek 27 választott tagja mellett az elnökséggel együtt 15 hivatalból való tagja van. E megoszlás így rendén is lehetne, ha az Egyházi Törvény 224. §. b) pontja azt nem rendelné, hogy a 27 választott tag közül 9-nek kolozsvári lakosnak kell lenni. Tudjuk praxisból, hogy az E. K. T. gyűléseire vidéki tagok csak legritkábban jönnek s így tulajdonképen a kolozsvári választott tagok és tisztviselők intézik az ügyeket. Ha e tényleges állapotot vesszük figyelembe, akkor a kolozsvári 9 választott taggal szemben 9 központi tisztviselő áll (püspök, főjegyző, titkár, egy számvevő, jogtanácsos, a kolozsvári kollégium igazgatója, a theol. akad. dékánja, a pénztárnok és a jószágfelügyelőség elnöke, — a nem kolozsvári tisztviselőket itt nem vettem figyelembe). Ez azt jelenti, hogy a tényleges állapot szerint ha csak egy is hiányzik a világi tagok közül, az E. K. Tanácsban az egyházi tisztviselők vannak többségben. Olyan tény ez, amit az alkotmány-reviziónál a legkomolyabban fontolóra kell venni.¹

¹ Itt legyen szabad ismételtelen megemlítenem, hogy úgy az E. K. T., mint egyéb vonatkozó és hivatalosan benyújtott reformterveknek sem felsorolása, sem ismertetése nem volt célom. Az előbbi megtalálható dr. Tóth Györgynek idézett tanulmányában.

Még csak egy dologra legyen szabad felhivnom a figyelmet.

Ez a felelősség kérdése Egyházi Törvényünkben. Ez áll nálunk a legmostohábban. Tudjuk, hogy van anyagi és van erkölcsi felelősség. De hogy az egyház szempontjából in concreto mit jelentenek ezek, az az anyagi felelősségre vonatkozólag nagy általánosságban, az erkölcsi felelősségre vonatkozólag sehogy sincs tételes törvénybe foglalva. A tények pedig azt mutatják, hogy itt nincs semmi „selbstverständliches“. Egnazi Törvényünknek e másik kardinális hiánya okozta azt, hogy az egyházi közmunkának ellenőrzése majdnem ismeretlen fogalomná lett. Hogy pedig ez hova vezetett, azt bizonyára fölösleges itt részletezni.

Stb. stb.

Mindezek és még igen sok itt el nem mondott okok azt bizonyítják, hogy egyházalkotmányunk revíziójával minél előbb és minél komolyabban kell foglalkoznunk. A revíziót pedig a legeslegelejen kell kezdenünk. Előbb az alapelveket kell megállapítanunk, a többi azután könnyebben lesz elvégezhető. Az alapelveket azonban hivatalos testület nem mondhatja ki mindaddig, amíg az alapelvekre felépített új egyházalkotmánynak minden tételes törvénye javaslat alakjában kidolgozva rincsen, mert hivatalos testület csak akkor mondhat ki alapelvet, ha annak minden következményével a priori tisztában van. Az alapelvek megállapítása annak a hivatalból összehívandó, de e minőségben nem hivatalos jellegű nagy bizottságnak lehet feladata, amelynek tagjai majdan a Főtanács előtt is vállalhatják megállapodásukért a felelősséget. Persze minderre azt mondhatja valaki, hogy amint megvolt egyházunk eddig is reform és revízió nélkül, meglehet ezután is. Hát ezt csakugyan könnyen el lehet mondani. Amde én erre azt válaszolom, hogy egyházunk jelenlegi közállapota nem annyira megnyugtató, hogy gondtalanul térhetnénk a fentebb ismertetett dolgok felett napirendre, másfelől pedig figyelembe ajánlom azon körülményt is, hogy amíg hitelveink szerint mi állunk a keresztény theologiai fejlődésnek legmagasabb fokán, addig egyházalkotmányunk messzire elmarad a kor színvonalán alúl. Pedig a kor (és a gyakorlati szükség) színvonalát elérni e téren is bizony hozzátartoznék az unitarizmus egyetemes kiváltsáimhoz.

DR. BORBÉLY ISTVÁN.

A VALLÁS MA IS UJJÁTEREMTŐ ERŐ.

— Egyházi beszéd. —

Alapige: I. Thess. V. 4-6. v. „Ti atyámfial, nem vagytok sötétségben... Ti mindnyájan világosság fiai vagytok... nem az éjszakáé, sem a sötétségé. Ne is aludjunk azért, hanem legyünk éberek és józanok.“

Aki az emberiség életét egy kissé közelebről figyeli, annak lelke előtt nem egyszer merülhet fel az a kérdés, hogy a vallás — közötté a mi vallásunk is — meg tudja-e adni a küzdő és és reménykedő embernek, amit keres? Meg tudja-e adni csak úgy magára, ha a benne rejlő erőt életre nem hívjuk és világosságba nem helyezük? S egyáltalán a hitvilág ajtóit vannak-e kellőleg tárva, hogy a menedéket kereső lélek pihenést találjon? Vagy talán igaz volna, amit sokan olyan szívesen hangoztatnak, hogy a vallás immár nem tudja kielegíteni a hozzáfűzött reményeket? Hogy a hitnek csak hagyományos nimbusza van, de nincs életet adó és életet alkotó ereje, melyet mindenkor kisugározhat önmagából?

Fájdalom, e kérdésre nincs mindig megnyugtató felelet. Árnyékra találunk sokszor, ahol biztos napfényt remélünk. Homály borong, ahol a hajnalpirt hittük derengeni. Amikor a vallásos élet elmélyítéséből származó hitekre akarunk támaszkodni, hogy valami maradandót vigyünk véghez, látnunk kell, hogy erőtlenség fogott annyi szívet. Amikor biztosnak látszó eredményekre támaszkodva, előszeretettel bízunk azzal magunkat, hogy nem vagyunk sötétségben, világosság fiai vagyunk, akárhányszor lesújtó csalódással kell tapasztalunk, hogy nem tudunk ébresztő szó és a teitek emberei lenni, mert még mindig mintha aludnánk, mintha bág asztó éjszakai álom tarana karjaiban. Oh, az emberiség élete a maga egészében ritkán tükrözi azt az őszinte hit és gondolatvilágot, melyből az igazi életet s annak magasra helyezett célját fölismerni lehetne!

S mégis, nekem úgy tetszik, hogy az élet igazi megtartó ereje a vallásban van. Figyeljünk csak a változó világ jelenségeire és a történelem tanítására. Nem azt látjuk-e, hogy amikor nagy rázkódások mennek végbe a népek éle ében, rendszeren a hit erejével próbál új életet létrehozni a romok felett? Amikor a szenvedélyek szinte példátlan erővel éreztetik pusztító hatalmukat; amikor az igazság, jog és szeretet helyett a hatalmi érdek uralodik s rombolja tovább az életet; amikor a faji és nemzeti erő